

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 20 (33)

Суми – 2020

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Гаруст Ю. В. – доктор юридичних наук, завідувач кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету;

Відповідальний секретар:

Павленко Б. О. – викладач-стажист, кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету;

Айден Ульвіє – доктор філософії, професор, Маніса Целал Баярський університет, Туреччина;

Андріяшко М. В. – доктор філософії, доцент, Барановицький державний університет, Білорусь;

Бекім Максуті – доктор філософії, Македонія;

Ельда Зотай – доктор філософії, Університет Александра Моссі, Албанія;

Доменіко Віті – професор, Університет м. Фоджа, Італія;

Убер Села – кандидат політичних наук, Державний університет Тетово, Македонія;

Йонко Кунчев – доктор юридичних наук, професор, Варненський вільний університет, Республіка Болгарія;

Марьян Врбко – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри адміністративного права і права навколишнього середовища юридичного факультету Університету ім. Я.А. Коменського, Словацької Республіки.

Куліш А. М. – доктор юридичних наук, заслужений юрист України, професор, директор ННІ права СумДУ, Україна;

Петров Р. А. – доктор юридичних наук, професор, НУ «Кієво-Могилянська академія»;

Шемшученко Ю. С. – доктор юридичних наук, професор, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Україна.

Сухонос В. В. – доктор юридичних наук, професор, ННІ права СумДУ, Україна;

Мельник Р. С. – доктор юридичних наук, професор, КНУ ім. Т. Г. Шевченка, Україна;

Курило В. І. – доктор юридичних наук, заслужений юрист України, професор, НУБП, Україна;

Музичук О. М. – доктор юридичних наук, заслужений юрист України, професор, ХНУВС, Україна;

Логвиненко М. І. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету.

Бурбика М. М. – доктор юридичних наук, професор, Навчально-науковий інститут права, Сумський державний університет, Україна;

Чернадчук В. Д. – доктор юридичних наук, професор, Навчально-науковий інститут права, Сумський державний університет, Україна;

EDITORIAL BOARD:

Editor in Chief:

Harust Y. V. – Doctor of Law, Head of the Department of Administrative, Economic Law and Financial and Economic Security Educational and Scientific Institute of Law SSU, Sumy State University, Ukraine;

Executive Editor:

Pavlenko B. O. – teacher-trainee of the Department of Administrative, Economic Law and Financial and Economic Security Educational and Scientific Institute of Law Sumy State University, Ukraine;

Aydin Ulviyye – Doctor of Philosophy., Professor, Manisa Celal Bayar University, Turkey;

Andriyashka M. V. – Doctor of Philosophy, Associate Professor, Baranovichi State University, Belarus;

Bekim Maksuti – Doctor of Philosophy, Macedonia;

Elda Zotaj – Doctor of Philosophy, Aleksandër Moisiu University, Albania;

Domenico Viti – Professor, University of Foggia, Italy;

Ylber Sela – Ph. D. in Political Science, Tetova State University, Macedonia;

Yonko Kunchev – Doctor of Law, Professor, Varna Free University, Republic of Bulgaria;

Marian Vrabko – Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Administrative Law and Environmental Law of the Faculty of Law of the University. Ya.A. Comenius, Slovak Republic;

Kulish A. M. – Doctor of Law, Honored Lawyer of Ukraine, Professor, Director of Educational and Scientific Institute of Law SSU, Ukraine;

Petrov R. A. – Doctor of Law, Professor, National University of Kyiv-Mohyla Academy;

Shemshuchenko Y. S. – Doctor of Law, Professor, V. M. Koretsky Institute of State and Law, Ukraine;

Sukhonos V. V. – Doctor of law, Professor, Educational and Scientific Institute of Law SSU, Ukraine;

Melnyk R. S. – Doctor of Law, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine;

Kurylo V. I. – Doctor of Law, Honored Lawyer of Ukraine, Professor, National University of Life and Environmental Sciences, Ukraine;

Muzychuk O. M. – Doctor of Law, Honored Lawyer of Ukraine, Professor, Khariv National University of Internal Affairs, Ukraine;

Logvinenko M. I. – Ph. D. in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Administrative, Economic Law and Financial and Economic Security Educational and Scientific Institute of Law SSU, Sumy State University, Ukraine.

Burbyka M. M. – Doctor of Law, Professor, Educational and Scientific Institute of Law Sumy State University, Ukraine;

Chernadchuk V. Dm. – Doctor of Law, Professor, Educational and Scientific Institute of Law Sumy State University, Ukraine.

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з юридичних дисциплін (Наказ Міністерства освіти і науки України від 11. 07. 2017 р. № 996)

Журнал індексується науково-метричною базою Index Copernicus.

Рекомендовано до друку

Вченою радою Сумського державного університету (протокол №10 від 19 березня 2020 року)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 22248-12148ПР від 08.07.2016 р.

CONTENTS

P.

SECTION 1

THEORY AND HISTORY OF THE STATE AND THE RIGHT; HISTORY OF POLITICAL AND LEGAL STUDIES

- Pavliuchenko Y.M., Savchuk Y.Y.** THE GENESIS OF EDUCATIONAL SERVICES DEFINITION AS A LEGAL CATEGORY 7
- Stanko I.Ya.** THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS OF THE PRINCIPLES OF LAW AS AN INTEGRATING ELEMENT OF THE LEGAL SYSTEM 15

SECTION 2

CONSTITUTIONAL LAW; MUNICIPAL LAW

- Nepypa R. O.** ISSUES OF THE EXECUTION OF JUDGEMENTS OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS IN UKRAINE AND THEIR POSSIBLE SOLUTIONS.....23
- Pavlenko B.O., Gulakov V.A.** CHARACTERISTICS OF NATIONAL SECURITY AS THE BASIS OF COMMUNITY PROTECTION.....30
- Sukhonos V.V.** STATUS OF THE STATE THEORY OF LOCAL SELF-GOVERNMENT IN THE WORLD DOCTRINE OF MUNICIPAL LAW 35

SECTION 3

CIVIL LAW AND PROCESS; FAMILY LAW; INTELLECTUAL PROPERTY RIGHT

- Kulish A.M., Turpitko V.V.** THE DEVELOPMENT OF SPORTS IN UKRAINE AND ABROAD .42
- Pohrebniak V.Ya.** THE JURIDICAL NATURE OF TERMINATION OF SUBJECTIVE CIVIL RIGHT 47
- Utkina M.S., Holovach A.I.** EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES AS TO PROTECTION AND DEFENDING OF AUTHOR'S AND RELATED RIGHTS ON MUSICAL COMPOSITION ..53

SECTION 4

COMMERCIAL LAW; ECONOMIC AND PROCEDURAL LAW

- Rudenko L. D., Bavikin A.Yu., Sokolenko O.P.** TO THE QUESTION ON ECONOMIC AND LEGAL SECURITY OF THE USE OF BINARY OPTIONS AS FINANCIAL INSTRUMENTS 58
- Yarusevych A.S.** HISTORICAL STAGES OF CREATION AND LEGAL DESIGN OF AUTHORITIES OF THE STATE CONCERN "UKROBORONPROM" 64

SECTION 7

ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS; FINANCIAL LAW; INFORMATION LAW

- Melnik V.I.** DEVELOPMENT OF BLIGHTY LEGISLATION TO ENSURE THE FUNCTIONING OF UKRAINE'S ECONOMIC SECURITY SYSTEM DURING THE INDEPENDENCE PERIOD..69
- Veselov N. Yu.** ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF THE FUNCTIONING OF JUVENILE JUSTICE IN THE ENSURING OF CHILD RIGHTS 77

Pozhydaeva M.A. EVOLUTION OF THE USE OF ELECTRONIC PAYMENT INSTRUMENTS: FINANCIAL AND LEGAL ASPECT	82
Rusanyuk U. Y. IMPROVING THE IMPLEMENTATION OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL MEASURES FOR THE PREVENTION OF OFFENSES AGAINST OFFICIALS OF PUBLIC ADMINISTRATION BODIES.....	88
Sukhonos V.V. ADMINISTRATIVE AND LEGAL PRINCIPLES OF THE FINANCIAL SYSTEM OF UKRAINE.....	95
SECTION 8	
CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY; CRIMINAL LAW	
Bondarenko O.S. CRIMINAL LIABILITY FOR DOMESTIC VIOLENCE IN UKRAINE	102
SECTION 9	
CRIMINAL PROCESS AND CRIMINALISTICS; JUDICIAL EXPERTISE; OPERATIONAL-BROADCASTING ACTIVITY	
Pereverza O.Y., Kulava M.K. SEPARATE ASPECTS OF USING THE EXPLANATIONS OF PERSONS AS SOURCES OF EVIDENCE IN THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES	108
SECTION 10	
JUDICIARY; LAW ENFORCEMENT AGENCIES; PROSECUTOR AND LEGAL OFFICE	
Harust Y.V., Vasilenko M.P. REFORMING THE PROSECUTOR'S BODIES AS A WAY TO CLEAN THE LEGAL SYSTEM.....	114
SECTION 11	
INTERNATIONAL LAW	
Bulgakova D.A. INTERNATIONAL LAW ON SPACE TOURISM IMPLEMENTATION	119
Kobzeva T.A, Ivanov A.O. EUROPEAN STANDARDS OF FOOD SAFETY AND CONSUMER PROTECTION.....	128
Lytvynenko A.A. THE RIGHT OF ACCESS TO PATIENT'S HEALTH DATA: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, THE EUROPEAN COURT OF JUSTICE, AND THE PRACTICE OF THE COURTS OF THE UNITED STATES AND SOME EUROPEAN COUNTRIES	135
Nahorna V.O. FORMATION AND DEVELOPMENT OF NATIONAL MINORITY RIGHTS PROTECTION IN INTERNATIONAL LAW	159
Polivanova O. M. CASE "UKRAINE V. RUSSIAN FEDERATION". DETERMINATION OF THE DISPUTE SUBJECT-MATTER AND JURISDICTION OF THE INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE	167
Slabunova Yu.V., Zhylenko M.M. PECULIARITIES OF PRIVATIZATION OF STATE AND COMMUNAL PROPERTY: FOREIGN EXPERIENCE.....	175
REVIEWS	
Kulish A.M. ON THE MONOGRAPH OF GARUST YURIY VITALIYOVYCH AND MELNIK VADIM IVANOVICH "LAW ENFORCEMENT FOR ECONOMIC SECURITY UKRAINE: ADMINISTRATIVE AND LEGAL ASPECTS"	181
Klemparsky M.M. ON THE MONOGRAPH OF GARUST YURIY VITALIYOVYCH AND MELNIK VADIM IVANOVICH "LAW ENFORCEMENT FOR ECONOMIC SECURITY UKRAINE: ADMINISTRATIVE AND LEGAL ASPECTS"	183
Sobol J.Yu. ON THE MONOGRAPH OF GARUST YURIY VITALIYOVYCH AND MELNIK VADIM IVANOVICH "LAW ENFORCEMENT FOR ECONOMIC SECURITY UKRAINE: ADMINISTRATIVE AND LEGAL ASPECTS"	185

ЗМІСТ

С.

СЕКЦІЯ 1**ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА****ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ**

Павлюченко Ю.М., Савчук Є.Ю. ГЕНЕЗИС ПОНЯТТЯ ОСВІТНИХ ПОСЛУГ ЯК ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ	7
Станько І.Я. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРИНЦИПІВ ПРАВА ЯК ІНТЕГРУЮЧОГО ЕЛЕМЕНТУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ	15

СЕКЦІЯ 2**КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО**

Непийпа Р.О. ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ УКРАЇНОЮ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	23
Павленко Б.О., Гулаков В.А. ХАРАКТЕРИСТИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОСНОВИ ЗАХИСТУ СУСПІЛЬСТВА	30
Сухонос В.В. МІСЦЕ ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ТЕОРІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СВІТОВІЙ ДОКТРИНІ МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА	35

СЕКЦІЯ 3**ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО;****ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

Куліш А.М., Турпітько В.В. РОЗВИТОК СПОРТУ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ	42
Погребняк В.Я. ПРАВОВА ПРИРОДА ПРИПИНЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОГО ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА	47
Уткіна М.С., Головач А.І. ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЩОДО ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ТА СУМІЖНИХ ПРАВ НА МУЗИЧНИЙ ТВІР	53

СЕКЦІЯ 4**ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО;****ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО**

Руденко Л. Д., Бавикін А.Ю., Соколенко О.П. ДО ПИТАННЯ ПРО ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ БІНАРНИХ ОПЦІОНІВ ЯК ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ	58
Ярусевич А.С. ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ СТВОРЕННЯ ТА ЮРИДИЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ДЕРЖАВНОГО КОНЦЕРНУ «УКРОБОРОНПРОМ»	64

СЕКЦІЯ 7**АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС;****ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО**

Мельник В.І. РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ	69
Веселов М.Ю. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ	77

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2020.i20.p35>

МІСЦЕ ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ТЕОРІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СВІТОВІЙ ДОКТРИНІ МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА

*Сухонос Володимир Вікторович,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного права, теорії
та історії держави і права
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9058-5182>*

Одними з перших, хто привернув увагу до проблематики місцевого самоврядування були представники теорії «вільної громади». На початку XIX ст. за справи та майно громад відповідали казенні, тобто державні чиновники. В результаті господарство громад було практично знищено нанівець. Тому виникла потреба наукового обґрунтування необхідності обмеження втручання центральних виконавчих органів в громадську систему ведення господарства. Це завдання й була покликана вирішити теорія «вільної громади», яка доводила, що право громади вирішувати свої справи має такий же невід'ємний характер, що і права та свободи людини, адже громада історично виникає раніше за державу, яка повинна поважати свободу громадського управління.

Водночас, ідея невід'ємності прав громад була достатньо уразливою, адже, з одного боку, обґрунтовувати невід'ємність прав створених державою великих територіальних самоврядних одиниць (департаментів, губерній, земель або областей) їх природним характером було досить важко, а з іншого – заперечувати інші види самоврядування, окрім невеликих сільських та міських громад, було досить дивним, адже це не відповідало реальному стану справ.

Саме тому починає формуватися суспільна теорія самоврядування, яка, в якості характерних ознак місцевого самоврядування, висувала недержавний та зазвичай господарський характер діяльності органів місцевого самоврядування. Однак, практика довела, що органи самоврядування здійснюють не лише приватне-правові, а й публічні функції, тобто такі, що притаманні органам публічної влади, які отримують свої повноваження від держави. Крім того, з'ясувалася неможливість чіткого відокремлення справ громади від справ державних, які доручені для виконання громадам.

Саме тому виникає державницька теорія самоврядування.

Основним положенням усіх юридичних теорій було визнання громади, повіту, міста, провінції, взагалі будь-якого самоврядного місцевого союзу, юридичною особою публічного права. При цьому, всі представники юридичних теорій визнавали, що компетенція органів місцевого самоврядування не є їх самостійною функцією, це – державна функція, тобто передана державою для виконання самостійним місцевим спільнотам. Тому всі справи, що знаходяться у віданні органів місцевого самоврядування, є справами державними. Державна влада сама встановлює межі своєї компетенції, доручаючи частину своїх справ місцевим самоврядним спільнотам і визнаючи їх самостійними публічно-правовими корпораціями. Органи місцевого самоврядування хоча і виконують державні обов'язки, але є органами не держави, а самостійних самоврядних спілок громад, що володіють самостійною і незалежною від держави волею і є самостійними суб'єктами публічного права, незалежними від волевиявлення державної влади, адже сама ця влада хоче зробити їх незалежними в законодавчому порядку.

Ключові слова: міське самоврядування; державницька теорія місцевого самоврядування; теорія «вільної громади»; суспільна теорія самоврядування.

Sukhonos V.V. Status of the state theory of local self-government in the world doctrine of municipal law. Representatives of the "free community" theory were among the first to draw attention to the issues of local self-government. In the early nineteenth century. Treasury, ie government officials, was responsible for the affairs and property of the communities. As a result, the community economy has been virtually destroyed to nothing. Therefore, there is a need for scientific substantiation of the need to limit the intervention of central executive bodies in the public system of economy. This task was intended to be solved by the theory of "free community", which argued that the right of the community to settle its affairs has the same inalienable character as human rights and freedoms, since the community has historically emerged before a state that should respect the freedom of public administration. .

At the same time, the idea of the inalienability of community rights was sufficiently vulnerable, because, on the one hand, to justify the inalienability of the rights of large territorial self-governing units (departments, provinces, lands or regions) created by the state was rather difficult and, on the other, to deny them. other types of self-government, except for small rural and urban communities, was rather strange, because it did not correspond to the real state of affairs.

That is why the social theory of self-government is beginning to emerge, which, as characteristic features of local self-government, has advanced the non-state and usually economic nature of the activity of local self-government bodies. However, practice has proved that self-government bodies exercise not only private-legal but also public functions, that is, those that are inherent to public authorities, which derive their powers from the state. In addition, the impossibility of clearly separating community affairs from state affairs entrusted to the community was clarified.

That is why the state theory of self-government arises.

The basic principle of all legal theories was the recognition of the community, county, city, province, in general any self-governing local union, as a body of public law. At the same time, all representatives of legal theories recognized that the competence of local self-government bodies is not their independent function, it is a state function, that is, transferred by the state to be performed by independent local communities. Therefore, all cases that are administered by local governments are state affairs. The state government itself sets the limits of its competence, entrusting part of its affairs to local self-governing communities and recognizing them as independent public-law corporations. Local self-government bodies, although performing public duties, are not bodies of the state but of independent self-governing unions of communities, possessing the will and independence of the state and independent entities of public law, independent of the will of the state power, because the power itself wants to make them legally independent.

Keywords: local self-government; state theory of local self-government; the theory of «free community»; public theory of self-government.

Постановка проблеми. Сучасна реформа місцевого самоврядування, спрямована на дійсну реалізацію принципів децентралізації поставила на порядок денний питання про її належне теоретичне обґрунтування. У зв'язку з цим стала активно залучатися проблематика муніципальної теорії минулого, а особливо та, котра спрямована на розгляд питання співвідношення державного механізму із місцевим самоврядуванням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Звісно, не слід вважати, що науковці повністю ігнорують муніципальну проблематику. Зокрема, можна згадати, що за останні п'ять років вийшли друком значна кількість публікацій монографічного

характеру. При цьому вони мали як колективний [11], так і індивідуальний [7] характер. Не можна також проігнорувати праці таких відомих муніципалістів як О. Батанов [1], І. Дробуш [4], О. Назаренко [12], М. Пухтинський [13] та ін., в яких головна увага була зосереджена саме на інституті місцевого самоврядування.

Не применшуючи доробку зазначених науковців, слід звернути водночас увагу на історико-філософський аспект місцевого самоврядування, який здебільшого розглядався узагальнено.

Цілі і завдання. Саме тому, метою цієї статті має стати аналіз різних теорій місцевого

самоврядування, які були сформовані людством протягом свого існування. Головну ж увагу тут слід приділити теорії «вільної громади», суспільної теорії самоврядування та, звісно, державницькій теорії місцевого самоврядування.

Виклад основного матеріалу. Одним з перших, хто привернув увагу до проблематики місцевого самоврядування був французький історик та літератор А. де Токвіль. Саме він у своєму знаменитому творі «Демократія в Америці» вказав: «Общинні інститути відіграють для набуття незалежності таку ж роль, що й початкові школи для науки; вони відкривають для народу шлях до волі і вчать його користуватися нею, насолоджуючись її мирним характером. Без общинних інститутів нація може сформувати вільний уряд, однак справжнього вільного духу вона так і не набере. Термінові пристрасті, дріб'язкові інтереси, випадкові обставини можуть створити лише видимість незалежності, однак деспотизм, загнаний всередину суспільного організму, рано чи пізно знову вплине на поверхню» [16, с. 65].

Значний внесок в розробку теорії місцевого самоврядування внесли представники німецької юридичної школи XIX ст. – Й. Аретин, К. Роттек, Ю. Хачек, Х. Захаріє та ін. При цьому, спочатку вони, обґрутовуючи природу та сутність місцевого самоврядування, висунули теорію «вільної громади». На початку XIX ст. за справи та майно громад відповідали казенні, тобто державні чиновники. В результаті господарство громад було практично знищено нанівець. Тому виникла потреба наукового обґрунтування необхідності обмеження втручання центральних виконавчих органів в громадську систему ведення господарства. Це завдання й була покликана вирішити теорія «вільної громади», основні засади якої німецькі вчені залучили з французького та бельгійського права.

Ідеї організації громадського управління були викликані в доповіді відомого діяча Великої французької революції Ж. - Г. Туре у його доповіді 1790 р. в Національних Зборах Франції стосовно законопроекту про реформу місцевого управління. Зокрема ним було сформульовано дві основні проблеми вчення про місцеве самоврядування, які набули свого подальшого розвитку в різних теоріях місцевого самоврядування: а) поняття про власне громадські справи, які притаманні загалом самій природі муніципального управління; б) поняття про державні справи, які передаються державою органам місцевого самоврядування [17, с. 18].

Важливу роль в розповсюдженні ідей місцевого самоврядування в європейських країнах відіграла Конституція Бельгії, яка набула чинності 7 лютого

1831 р. Цей закон в ст. 31 фактично виділяв, поряд із законодавчою, виконавчою та судовою владою, владу «громад та провінцій» [8, с. 98].

Засновуючись на цих положеннях, теорія «вільної громади» доводила, що право громади вирішувати свої справи має такий же невід'ємний характер, що і права та свободи людини, адже громада історично виникає раніше за державу, яка повинна поважати свободу громадського управління.

Водночас, ідея невід'ємності прав громад була достатньо уразливою, адже, з одного боку, обґрунтовувати невід'ємність прав створених державою великих територіальних самоврядних одиниць (департаментів, губерній, земель або областей) їх природним характером було досить важко, а з іншого – заперечувати інші види самоврядування, окрім невеликих сільських та міських громад, було досить дивним, адже це не відповідало реальному стану справ.

Саме тому починає формуватися суспільна теорія самоврядування, яка, утім, так само, як і теорія «вільної громади», виходила із протиставлення держави та суспільства, з принципу визнання свободи реалізації своїх завдань місцевими співтовариствами та спілками. Відомий державознавець М. Коркунов з приводу цього писав: «Суспільна теорія вбачає сутність самоврядування в наданні місцевій громаді самій усвідомлювати свої суспільні інтереси і в збереженні за урядовими органами права управляти виключно державними справами. Відповідно, суспільна теорія виходить з протиставлення місцевої спільноти державі, а суспільних інтересів – політичним, вимагаючи, щоб суспільство і держава, кожне займалося виключно своїми справами» [9, с. 489].

Найяскравішими представниками цієї теорії були німецькі вчені Р. фон Моль, А. фон Шеффле, О. Гірке, Г. Пройсс.

В якості характерних ознак місцевого самоврядування, суспільна теорія висувала недержавний та зазвичай господарський характер діяльності органів місцевого самоврядування. Однак, практика довела правдивість ідей Ж. - Г. Туре і встановила, що органи самоврядування здійснюють не лише приватно-правові, а й публічні функції, тобто такі, що притаманні органам публічної влади, які отримують свої повноваження від держави. Крім того, з'ясувалася неможливість чіткого відокремлення справ громади від справ державних, які доручені для виконання громадам [2, с. 8–11; 10, с. 8].

Саме тому виникає державницька теорія самоврядування, основні положення якої були розроблені Р. Гнейстом та Л. Штейном, хоча ще до

появи їхніх праць деякими вченими, наприклад, вищезгаданими Й. Аретином і К. Роттеком, не заперечувалися публічно-правовий характер завдань, покладених на органи місцевого самоврядування, і публічно-правова природа цих структур [15, с. 135–136].

Відповідно ж до поглядів Р. Гнейста і Л. Штейна самоврядування є однією з форм організації місцевого державного управління, адже усі повноваження в сфері місцевого самоврядування надані державою, мають своїм джерелом державну владу. Водночас, на відміну від центрального державного управління, місцеве самоврядування здійснюється не урядовими чиновниками, а за допомогою місцевих спільнот та місцевих жителів, які є зацікавленими в результатах місцевого управління.

Разом із тим Р. Гнейст та Л. Штейн виділяли різні ознаки місцевого самоврядування, що й призвело, врешті-решт, до формування двох основних напрямків державної теорії самоврядування – політичного (Р. Гнейст [14]) та юридичного (Л. Штейн).

Утім, погляди Р. Гнейста не набули істотного поширення, адже більшість учених поділяли позицію Л. Штейна, котрий вбачав засади самостійності органів місцевого самоврядування у тому, що вони є не безпосередньо органами держави, а органами місцевої спільноти, на яку держава покладає реалізацію певних завдань державного управління.

Не менш вагомий внесок в державницьку теорію місцевого самоврядування внесли Г. Еллінек та П. Лабанд.

Зокрема, професор Страсбурзького університету П. Лабанд у своїй багатотомній праці «Державне право німецької імперії» дав власне обґрунтування поняттю «самоврядування».

Основним положенням юридичних теорій було визнання громади, повіту, міста, провінції, взагалі будь-якого самоврядного місцевого союзу, юридичною особою публічного права. Визнанням корпоративного ладу самоврядних союзів юридичні теорії слідували вченню Л. Штейна, а також теорії вільної громади і суспільної теорії самоврядування.

Всі представники юридичних теорій визнавали, що компетенція органів місцевого самоврядування не є їх самостійною функцією, це – державна функція, тобто передана державою для виконання самостійним місцевим спільнотам. Тому всі справи, що знаходяться у віданні органів місцевого самоврядування, є справами державними. Державна влада сама встановлює межі своєї компетенції, доручаючи частину своїх справ місцевим самоврядним спільнотам і визнаючи їх

самостійними публічно-правовими корпораціями. Органи місцевого самоврядування хоча і виконують державні обов'язки, але є органами не держави, а самостійних самоврядних спілок громад, що володіють самостійною і незалежною від держави волею і є самостійними суб'єктами публічного права, незалежними від волевиявлення державної влади, адже сама ця влада хоче зробити їх незалежними в законодавчому порядку.

В якості незалежних корпорацій з самостійною, хоча і делегованою державою, компетенцією органи місцевого самоврядування можуть вступати в суперечку з державою та іншими публічно-правовими корпораціями як суб'єктами публічного права, причому вирішення цих суперечок покладається на установи адміністративної юстиції [3, с. 32].

П. Лабанд відкидав думку Р. Гнейста на самоврядування, яка ототожнювала самоврядування з управлінням за допомогою почесних безоплатних посад, опираючись в якості прикладу Прусський ландрат, де почесна і безоплатна посада давно перетворилася на орган бюрократії. Але якщо почесна і безоплатна посада не є ознакою самоврядування, то ним не можна назвати ані децентралізацію, ані самостійність посад, про які писав Р. Гнейст, адже, як відзначав П. Лабанд, і децентралізація, і самостійність посад можуть і повинні мати місце і при чисто урядовій організації системи управління.

Негативно ставився П. Лабанд й до теорії Х. Реслера, що визначала самоврядування як вільну і безоплатну самодіяльність громадян, адже ця теорія занадто розширювала сферу самоврядування, включаючи в нього будь-яку приватну діяльність, в тому числі задоволення особистих інтересів людей аж до шлюбу, прийому їжі тощо.

Для того, щоб визначити поняття самоврядування, стверджував П. Лабанд, треба виходити з іншої точки зору, а саме: самоврядування не є проміжною ланкою між державою і суспільством, як вважав Р. Гнейст, воно спирається на самообмеження держави. Це самообмеження полягає в тому, що держава встановлює певні норми і контролює їх виконання, саме ж виконання передає органам самоврядування.

Абсолютно неправильно, на думку П. Лабанда, вбачати в самоврядуванні вільну діяльність окремих громадян. Окремий громадянин виступає по відношенню до органів самоврядування, як підданий, як об'єкт урядової влади. Органи самоврядування суть особливі суб'єкти публічного права, які поставлені між державою і

індивідуумами і призначені державою для вирішення її завдань.

З усіх дослідників самоврядування П. Лабанд найбільш близьким до себе вважав Л. Штейна і в якості основного надбання останнього розглядав протиставлення «структур управління» (Verwaltungsorganen) й урядових органів (Regierungsorganen), вважаючи, що необхідною умовою першого є існування його в вигляді юридичної особи. Але водночас П. Лабанд відкидав і одне з визначень Л. Штейна про те, що самоврядування є «місцево обмежене і предметно необмежене спілкування, яке обумовлено землеволодінням, його інтересами й відносинами» [18, с. 57]. Правова сфера самоврядних структур, зазначав П. Лабанд, зовсім не є предметно безмежною; землеволодіння є єдиним джерелом того спілкування, яке виявляється у самоврядуванні. Природний субстрат будь-якої самоврядної структури є аналогічним державі, а саме: місцево обмежена територія і громадяни, що її населяють. Правове ж джерело їхньої влади – це суверенне право панування держави, яке делегує їм самостійне виконання начальницьких прав і обов'язків.

П. Лабанд виводив поняття «самоврядування» (Selbstverwaltung) шляхом протиставлення його поняттю «бути керованим» (Verwaltetwerden). У буквальному, етимологічному сенсі ці поняття протилежні і самоврядування означає ніщо інше, як властивість суб'єкта протилежне властивості об'єкта. «Самоврядування, – писав П. Лабанд, – за самим змістом слова означає протилежність «бути керованим». Коли корпорація заявляє, що вона сама управляє, це завжди передбачає замовчування того, що є більш висока влада, якою вона також може бути керована. Поняття «самоврядування» не застосовується до більш високої, вищої, суверенної влади, так як по відношенню до неї використання терміна «бути керованою»² неможливо і немислимо. Навпаки, поняття «самоврядування» знаходить своє застосування всюди, де вища влада здійснює належні їй суверенні права не безпосередньо силами власного, такого, що знаходиться в її винятковому розпорядженні, апарату, а коли вона обмежує себе тим, що встановлює норми виконання цих своїх суверенних прав і спостерігає за їх здійсненням, тоді як втілення в життя конкретних справ доручається або делегується підлеглим їй політичним корпораціям» [19, с. 103–104].

Іншими словами, П. Лабанд стверджував, що самоврядування є нічим іншим, як протилежністю управління через когось іншого. Якщо про якусь політичну структуру йдеться, що вона є самоврядною, то тим самим передбачається

існування іншої, більш високої влади, якою ця структура могла б бути керованою. Отже, до вищих суверенних організацій це поняття не може бути застосовано. Таким чином, самоврядуванням буде називатися те начальницьке управління, яке виконується недержавними установами та чиновниками, тобто не самою державою, а самостійними, всередині своєї сфери діяльності, корпораціями або особами, підлеглими державі.

Услід за Р. Гнейстом, П. Лабанд виняткове значення самоврядування вбачав в начальницькій владі, говорячи, що у самоврядуванні виражається панування держави, хоча воно і застосовується особливого роду самостійними органами. Таким чином, громадський елемент і, разом з тим, можливість найбільш повного задоволення суспільних потреб і потреб органами самоврядування ним повністю ігнорувалася [6, с. 128].

Критикуючи теорії своїх супротивників П. Лабанд не зміг уникнути їх загального недоліку, а саме зведення усього поняття самоврядування до якоїсь однієї його ознаки. Зазначена ним ознака, а саме, що самоврядування є посередником між державою і підданими, є дуже важливою для визначення ставлення самоврядування до індивідуума, але цим відтіняється тільки юридична сторона самоврядування, тоді як інші його сторони залишаються поза належної уваги.

Державницьку концепцію місцевого самоврядування розділяв і Г. Еллінек. В рамках свого «Загального вчення про державу» він зазначав, що головною ознакою будь-якого самоврядування, «на противагу державно-бюрократичному управлінню управління через самих зацікавлених осіб», є «державне управління через осіб, котрі не є професійними державними посадовими особами» [5, с. 471]. Звертаючись до права на самоврядування, Г. Еллінек доходив висновку, що «сучасна самоврядна одиниця... отримує від держави право на здійснення державної влади на тих самих підставах, що воно й стосовно держави належить йому як самостійне – похідне, але власне – право, котре, втім, держава може змінити шляхом видання відповідного закону» [5, с. 474]. При цьому місцеве самоврядування розглядалося ним як один із видів самоврядування, що надається державою певним суспільним об'єднанням (церкві, ремісничим спілкам, торговельним і торговельно-промисловим палатам тощо). Особливою суспільною спілкою – суб'єктом самоврядування – він визнавав самоврядні громади (Gemeinde) [5, с. 475]. Г. Еллінек справедливо відзначав, що територіальні громади спираються на соціальну основу, яка, утім, створена не державою, а спільними інтересами

сусідства. При цьому, власне право володарювання громади ніколи не є первинним правом: владними повноваженнями її наділяє держава [5, с. 476].

Висновки. Таким чином, державницька теорія місцевого самоврядування стала домінувати у

зв'язку із формуванням потужних централізованих держав. У зв'язку із цим, її представники розглядали місцеве самоврядування як частину державної влади.

Література:

1. Батанов О. В. Муніципалізм у системі сучасного конституціоналізму: аксіологічні, онтологічні та телеологічні аспекти / Олександр Васильович Батанов // Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід : матеріали учасників III Наук.-практ. конф. (Львів, 19 травня 2017 р.). – Львів : ННШПП НУ «Львівська політехніка», 2017. – С. 10–13.
2. Гронский П. П. Децентрализация и самоуправление / П. П. Гронский. – [2-е изд., пересмотр. и доп.]. – М. : Т-во скоропеч. А. А. Левенсон, 1917. – 44 с. – (Глав. ком. Всерос. зем. союза, Эконом. отд.).
3. Гронский П. П. Теории местного самоуправления в германской науке / П. П. Гронский // Известия Санкт-Петербургского политехнического института. – 1913. – Том XIX. – Отдел наук экономических и юридических. – С. 1–53.
4. Дробуш І. В. Територіальна основа функціонування місцевого самоврядування в Україні: актуальні питання реформування / І. В. Дробуш // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – Серія : Юриспруденція. – 2014. – № 10-1. Т. 1. – С. 66–69.
5. Еллинек Г. Общее учение о государстве / Георг Еллинек ; [ред. С. И. Гессен ; пер. с нем.]. – [2-е изд., испр. и доп.]. – СПб. : Н. К. Мартынов, 1908. – 626 с. – (Право современного государства; т. 1)
6. Ивановский В. В. Организация местного самоуправления во Франции и Пруссии / В. В. Ивановский. – Казань : Изд.-во Императорского Казанского университета, 1886. – 304 с.
7. Колтун В. С. Закономірності та тенденції розвитку місцевого самоврядування: комплементарний підхід : монографія / В. С. Колтун. – К. : Фенікс, 2015. – 367 с.
8. Конституции буржуазных государств Европы : сб. конституций / [сост. Ф. А. Кублицкий; ред. Г. С. Гурвич]. – М. : Изд-во иностранной лит., 1957. – 1143 с.
9. Коркунов Н. М. Русское государственное право : в 2 т. / Н. М. Коркунов ; [под ред. М. Б. Горенберга]. – [6-е изд.] – СПб. : Типография М. М. Стасюлевича, 1909–1909. – Т. 2: Часть особенная. – 1909. – 739 с.
10. Лазаревский Н. И. Самоуправление / Н. И. Лазаревский // Мелкая земская единица. – 1903. – Вып. 1. – С. 1–61.
11. Місьцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні : Монографія / [Белец Ж. А., Бова Т. В., Бондарева Л. В. та ін.]; за ред. Р. М. Плюща. – К. : РІДНА МОВА, 2016. – 744 с.
12. Назаренко О. А. Місьцеве самоврядування: поняття, ознаки, функції / О. А. Назаренко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Серія : Право. – 2013. – Вип. 21- II. Т. 1. – С. 82–85.
13. Пухтинський М. О. Трансформація системи місцевого самоврядування в контексті реалізації міжнародно-правових стандартів місцевої демократії / М. О. Пухтинський // Вісник АПСВТ. – 2016. – № 3–4. – С. 63–67.
14. Сухонос В. В. Муніципальне-правові погляди Р. Гнейста / Володимир Вікторович Сухонос // Правові горизонти / Legal horizons. – 2018. – № 10 (23). – С. 7–12.
15. Стешенко Л. С. Витоки державницької теорії місцевого самоврядування / Л. С. Стешенко // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2016. – Вип. 31. – С. 133–146.
16. Токвиль А. де. Демократия в Америке / А. де Токвиль ; [пер. с франц. В. П. Олейника и др.]. – М. : Прогресс, 1992. – 556 с.

17. Фадеев В. И. Муниципальное право России / В. И. Фадеев, О. Е. Кутафин. – М. : Юрист, 1994. – 168 с.
18. Черняк Э. В. Ранние германские теории местного самоуправления [Электронный ресурс]: учебное пособие/ Э. В. Черняк. – Электронные текстовые данные. – Казань : Казанский национальный исследовательский технологический университет, 2009. – 73 с. – Режим доступа : <http://www.iprbookshop.ru/62572.html>
19. Laband P. Das Staatsrecht des deutschen Reiches / P. Laband. – [5te Aufl.]. – Tuebingen : Verlag von J. C. Mohl, 1911–1914. – Bd. I. – 1911. – 532 s.